

Гуцульський Лицар України

17 грудня моєму батькові виповнилося б 100 років. Не дожив до століття чотири роки. А в 2007 р., до вісімдесятип'ятиліття, видав книгу «Життя прожити – не поле перейти» (Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 196 стор., 8 кол. фотографій, останні виготовлено МПП «Гражда»)

Передмову до книги написав мій давній друг та соратник у боротьбі за Україну, на той час ректор УжНУ проф. Микола Вегеш. Із ласкавої згоди автора подаю цю публікацію.

ПРО АВТОРА ТА ЙОГО КНИГУ

Василь Олексійович Піпаш (літературні псевдоніми: Василь Піпаш-Косівський, П. Васильчук, Вапіко, Олесь Березник, Березенко) народився 17 грудня 1922 року в селі Косівська Поляна, що в Закарпатській Гуцульщині, яка здавна відзначалася вільнолюбством мешканців, високим рівнем національної свідомості, була «п'ємонтом» українства на Закарпатті, оплотом боротьби за державність. У 1918-1919 рр. гуцули, навіть, створили свою Гуцульську республіку з власним військом, із котрим спробували збройним шляхом звільнити Закарпаття з-під національного гніту та возз'єднати його з Україною.

Початкову освіту Василь Піпаш здобув у рідному селі. Далі навчався в горожанській школі та гімназії оо. Василіан у Великому Бичкові. Тут він вступає до «Пласту», який, як і «Просвіта», активним членом котрої був його батько Олекса Піпаш, відіграв важливу роль у становленні світогляду молодого хлопця.

Ще в юнацькі роки В. Піпаш почав захоплюватися збиранням фольклорних та етнографічних матеріалів, записував народні пісні, коломийки, легенди тощо. Із 1936 року публікує їх у часописі О. Маркуша «Наш рідний край», а в роки окупації — в «Літературній неділі», «Руській молодежи» та «Благовіснику».

Як відомо, після окупації гортистами Карпатської України у березні 1939 р., українська мова у краї була заборонена, дозволялось користуватися лише своєрідним суржиком — «угро-руським язиком». І ось у цих умовах, у червні 1941 р. В. Піпаш, котрому виповнилося лише 18 років, за власний рахунок видає у друкарні Л. Сабова у м. Тячеві «Збірничок гуцульських народних пісень, коломийок». А ще через півроку — книжечку «Дві зірки: і інші оповідання для молоді». Обидва видання вийшли, практично, українською літературною мовою. Яким же чином їх пропустила цензура? А тому, що автор

пішов на хитрість, написавши на звороті титульної сторінки «Двох зірок», що вони написані на гуцульському діалекті. Як згадує В. Маркуш, «...поява збірки оповідань В. Піпаша «Дві зірки» стала подією в Закарпатті. Це якимось піднесло українську інтелігенцію, а, зокрема, молодь, й сповнила її новими надіями»^[1]. І дійсно, В. Піпаш отримав десятки позитивних відгуків, у т. ч. і від І. Гарайди, Ю. Бращайка, П. Потушняка, С. Бобинця, О. Станинця, П. Милославського, згаданого вище В. Маркуша (Маркуся) та ін. Для прикладу процитуємо лист Ю. Кубінія:

«Ужгород, 16.II.42.

Брате!

Не гнівайся, що братом звемо Тебе, але при появі твоєї книжечки вважаємо Тебе, мов за рідного — та жаль, що Ти так далеко від нас.

Твоя книжечка відживила в молодих наших серцях національне чувство, згадала нам славне минуле і вказала шлях до дальшої іскри. Та іскра, що Ти їх запалив, не згасне, вона вічно жити буде, аж запалить вогонь...

З поздоровом: ужгородські студенти».

Не важко здогадатись, кого Ю. Кубіній мав на увазі, коли підписував: «ужгородські студенти». На Закарпатті в цей час діяла молодіжна секція ОУН, у котру входили, передусім гімназисти та студенти, котрі ставили собі за мету визволення Закарпаття від угорського гніту (після судових процесів, які відбулися в липні 1942 р. у Мукачівській в'язниці «Ковнер», її учасники відомі під назвою «ковнерівці»).

Отож, члени цієї організації налагодили зв'язок, допомогли з розповсюдженням книг, також було домовлено про видання журналу-місячника. Позаяк В. Піпашу вдалося українську мову сховати за терміном: «гуцульський діалект», то було вирішено, що журнал називатиметься «Гуцульське слово». У згаданій тячівській друкарні було набрано вже понад половину тексту березневого номера, коли він був skonфіскований жандармерією. Однак, В. Піпашу-Косівському вдалося через всі роки угорського та радянського режимів зберегти його оригінал-макет.

Журнал починався передмовою, яку та вірш «Рідне слово» (З нагоди виходу у світ «Гуцульського слова») написав В. Маркуш, містив твори Ю. Станинця (оповідання «Упир»), А. Ворона («Жіноча любов» — уривок із роману гуцульського життя, оповідання «Марина»), К. Феделеша (вірш «З наших гір») В. Піпаша-Косівського (оповідання «В березні», вірш «Сини Карпат», дослідження «Гуцульський народний орнамент»), а також І. Гете, О. Петефі, перекладені на українську мову, «Хроніку», рецензії тощо.

Конфіскація та заборона журналу, вірогідніше за все, була викликана двома причинами: по-перше, гортисти зрозуміли, що під так званим «гуцульським діалектом» ховається заборонена українська мова, по-друге, почалися арешти майбутніх «ковнерівців». Зокрема, був заарештований і В. Маркуш, котрий брав активну участь у розробці журналу.

Наскільки угорська влада була шокована цими спробами видавати українську літературу, свідчить те, що проводити слідство у Косівську Полянню прислали жандармського офіцера у чині підполковника. Мабуть, це було й на краще, бо той був інтелігентом: позаяк його вдалося переконати, що на Гуцульщині розмовляють тією ж мовою на якій друкувалися твори, а 19-річного видавця характеризують у селі позитивно (у т. ч. — і староста-угорець), В. Піпашу все обійшлося порівняно

легко. Однак, незабаром його мобілізували в угорську армію та відправили на фронт. Як і багато закарпатців, він незабаром перейшов на бік Радянської Армії, вступив до Чехословацького військового корпусу Людвіка Свободи і з боями дійшов до Праги. Додому повернувся 2 серпня 1945 року.

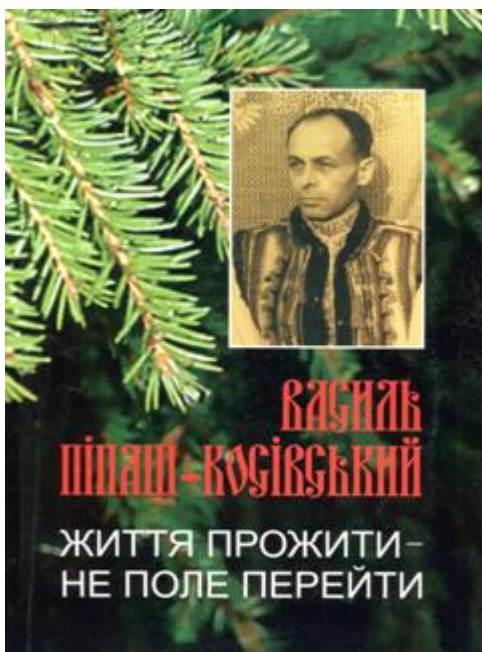
У рідному селі він одразу включився у громадську роботу – відкрив клуб і бібліотеку, а незабаром його запросили на роботу до Рахова. Деякий час працював інспектором, а потім завідувачим відділом культури Рахівського райвиконкому. За політичними мотивами (намагалися «пришити» «український буржуазний націоналізм», – згадавши участь у «Пласті», «Просвіті» та видання, як не парадоксально, в умовах угорської окупації Закарпаття двох книжечок) звільнили з роботи. Певний час був безробітним. Нарешті, позаяк не вистачало літераторів, взяли на роботу в районну газету «Соціалістична праця», пізніше перейменовану в «Зоря Рахівщини». Однак, «націоналізм» згадали знову, звільнили і звідти, аж ось, нарешті у роки хрущовської відлиги дали спокій. У газеті, на посаді відповідального секретаря пропрацював аж до виходу на пенсію. До переслідувань встиг заочно закінчити Хустський культосвітній технікум, а от із передостаннього курсу Московського інституту іноземних мов довелось піти.

Незважаючи на незгоди, не забував В. Піпаш про поезію. В 1947 році в колективній збірці «Весна» (Ужгород) вперше в повоєнні роки з'явилися його вірші про рідний край і радість життя. Вірші та оповідання друкував також у районних («Соціалістична праця», «Дружба», «Зоря Рахівщини») та обласних («Закарпатська правда», «Молодь Закарпаття», «Советское Закарпатье») газетах, в альманасі «Радянське Закарпаття», журналах «Україна», «Огонек», а також пражівських (Словаччина) — «Дружно вперед» та «Календар».

Як фольклорист, В. Піпаш-Косівський продовжував збирання й систематизацію народно-пісенних матеріалів. Ще за життя директор Інституту фольклору і етнографії АН України академік М. Т. Рильський готував до видання окремою книжкою зібрані Василем Піпаш-Косівським фольклорно-етнографічні твори, але смерть перешкодила йому здійснити це прагнення. У 1962 та 1964 роках у видавництві «Карпати в Ужгороді під назвою «Трембіта» він опублікував збірку коломийок, записаних у селах Рахівщини. Пізніше книжка без його відома була перевидана і в Канаді. До речі, йому вдалося, в умовах відлиги, опублікувати в «Трембіті» коломийку про події 1939 р. — боротьбу карпатських січовиків з угорськими окупантами та репресії і катування, яких вони зазнали.

Записані й літературно опрацьовані Піпашем-Косівським коломийки друкувалися також у книжці «Коломийки» (Київ, 1969), у збірниках «Пісні Карпат» (1972), «Співанки- хроніки» (1972), «Від пиття — нема життя» (1987), народні пісні — у збірнику «Наймиські та заробітчанські пісні» (1975), легенди — в книжках «Легенди Карпат» і «Ходили опришки», а народні жарти вміщено в книжках «Сміховинки» та «Добридень, сусіде». В 1992 році у книзі «Яворова сопілка» (Ужгород - «Карпати») була вміщена добірка його віршів про волю і красу синьоокої Гуцулії. Крім вищезгаданих періодичних видань, В. Піпаш-Косівський друкувався в колективних збірках «Яворова сопілка» («Карпати», 1992).

1973 року у видавництві «Карпати» побачила світ збірка поезій ювіляра «Сінокіс». А в 1998 р., до його 75-ліття, у видавництві «Бібліотека «Карпатського Голосу» вийшла поетична збірка «Заспів з полонин». Це своєрідне «вибране» автора з того, що він написав упродовж років.

Із прозових творів документального жанру слід згадати написані у співавторстві й випущені у видавництві «Карпати» книги — «Імені комуніста Локоти» (1977 р.), у якій ідеться про розвиток Великобичківського лісохімкомбінату та «Борці-антифашисти» (1988 р.). Окрім цього, В. Піпаш-Косівський переклав із російської мови документальну повість Л. Пономарьова «Щорбани з Верховини».

Самий лише перелік видань свідчить про те, що в його особі закарпатські література, журналістика та усна народна творчість мають талановитого автора, пристрасного збирача й популяризатора. Він незмінний багаторічний керівник районного літературного об'єднання «Світанок» з півстолітнім стажем. Його стараннями 1993 р. був виданий альманах «Гуцуліє, рідна земле», до якого ввійшли твори літераторів Рахівщини 20-30-х рр. ХХ століття та членів літоб'єднання. В. Піпаш-Косівський упорядкував це видання й написав вступні статті до творів кожного автора.

Коли затріщав фундамент СРСР, передові люди метнулися відроджувати громадську організацію «Просвіта», яка відіграла особливу роль у духовному житті українського народу. У перших рядах тих, хто відроджував «Просвіту» в нашому краї, був Василь Піпаш-Косівський. Він очолив і донині очолює Рахівське районне об'єднання Всукраїнського товариства «Просвіта» ім. Т. Шевченка, домігся того, що Рахівщина має найбільше просвітянських осередків, які успішно працюють. Водночас є членом Народного Руху України з самих початків його зародження у 1989 р., головою міського осередку НРУ.

* * *

Книга, яка пропонується, складається із трьох частин. Величезне пізнавальне та наукове значення мають спогади (спомини) автора. Вони знайомлять із побутом, способом життя закарпатських гуцулів у 20-30 роки минулого століття, подіями часів Карпатської України. Мемуаристика Закарпаття зазначеного періоду складається в основному із творів представників діаспори, отож вони є чи не першими, які написала людина, яка зазнала і радянського «щастя». Вони є і цікавим джерелом знайомства зі злигоднями закарпатців, насильно мобілізованих до гортистської армії, і котрі не хотіли стріляти у своїх братів, прагнули здатись у полон та надалі воювали в складі Чехословацького корпусу.

Правдиво описаний достатньо драматичний післявоєнний період. Особливо це стосується сталінських часів, коли чимало краян зазнало репресій, переслідувань.

Величезним є творчий доробок В. Піпаша-Косівського за десятиліття журналістської творчості. В другому розділі книги публікуються окремі його статті, написані в різні роки. Особливо цінними є персоналії простих закарпатців, які брали участь у національно-визвольному русі.

Останню частину книги складає публікація оповідей за народними переказами із неопублікованого рукопису «Легенди Карпат», матеріали до якого автором збиралися впродовж десятиліть.

Микола Вегеш,
доктор історичних наук, професор,
провідний науковий співробітник
Інституту Україністики ім. М.Мольнара
Ужгородського національного університету

З онуком Мирославом

Пам'ятник на могилі батьків у Рахові, з написами: «Василь Олексійович Піпаш-Косівський (17. XII. 1922 р. – 26. IX. 2018 р.) – фольклорист, літератор, поет, журналіст, громадський діяч: «Він любив вас усіх. Але найбільше любив Україну!»; Юліна Іванівна Піпаш (25. XI. 1929 р. – 12. XI. 1989 р.) – вчителька-трудівниця»

[1] Марко В. «Спомин» (Літературні спроби 40-их років).— Ужгород: МПП «Гражда», 1995. — С.22